

Δήλωση - Συνδήλωση (ή συνυποδήλωση)

Από το Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων (Δες και στις σελίδες 47-49, Γλωσσικές Ασκήσεις)

Κάθε λέξη, δηλαδή, έχει μια σειρά από σημασίες οι οποίες είναι κοινές για όλους όσους μιλούν τη γλώσσα στην οποία ανήκει αυτή η λέξη. Πρόκειται για τις λεγόμενες *δηλωτικές σημασίες*, οι οποίες είναι γενικά σταθερές, δίνοντάς μας τη δυνατότητα και την ευκαιρία να συνεννοούμαστε μεταξύ μας.

Λέγοντας «δήλωση», λοιπόν, εννοούμε τη συγκεκριμένη σημασία μιας λέξης ή φράσης, που είναι κοινή για όλους τους χρήστες μιας γλώσσας και έχει καταγραφεί στα λεξικά. Ωστόσο, η γλώσσα δε λειτουργεί με τρόπο τόσο απλό και ξεκάθαρο. Όπως έχει διαπιστωθεί από τη γλωσσολογία, κάθε λέξη ή φράση «κουβαλά» μαζί της μια ολόκληρη σειρά από συνειρμούς, εντυπώσεις, εικόνες, συναισθήματα κτλ., στοιχεία τα οποία διαφέρουν από άτομο σε άτομο και είναι ανεξάρτητα ή ακόμη και σε αντιδιαστολή με τη *δηλωτική σημασία* μιας λέξης. Αυτές είναι οι λεγόμενες *συνδηλώσεις* ή *συνδηλωτικές σημασίες*. Για παράδειγμα, η δηλωτική σημασία της λέξης «μητέρα» είναι «γονέας θηλυκού γένους»: όμως η ίδια αυτή λέξη έχει και συνδηλωτικές σημασίες, που για τους περισσότερους ανθρώπους είναι «ζεστασιά», «αγάπη», «ασφάλεια», «ανατροφή» κτλ.

Με λίγα λόγια, οι συνδηλωτικές σημασίες κάθε λέξης είναι ποικίλες και διαφέρουν ανάλογα με το άτομο, την ηλικία, το φύλο, την κοινωνία. Υπάρχουν, δηλαδή, συνδηλώσεις ατομικές, που συνήθως συνδέονται με τις προσωπικές εμπειρίες του καθενός ή συλλογικές, τις οποίες συνήθως μοιράζονται άνθρωποι με κοινό γλωσσικό, εθνικό, πολιτισμικό, κοινωνικό, επαγγελματικό κτλ. υπόβαθρο.

Αυτό που πρέπει να γνωρίζουμε είναι ότι το φαινόμενο της **δήλωσης** και της **συνδήλωσης** το εκμεταλλευόμαστε όλοι στην καθημερινή γλωσσική μας επικοινωνία, έστω και αν δεν το συνειδητοποιούμε. Εξάλλου, υπάρχουν είδη λόγου που βασίζονται κυρίως στο φαινόμενο της δήλωσης: οι επιστήμονες λ.χ. επιδιώκουν πάντα να χρησιμοποιούν κάθε λέξη με την ακριβή της σημασία, έτσι ώστε ο λόγος τους να σημαίνει για όλους το ίδιο. Αντίθετα, η λογοτεχνία, και **ιδιαίτερα η ποίηση**, βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στο φαινόμενο της συνδήλωσης, αφού χάρη σ' αυτό κυρίως κατορθώνει να προκαλέσει διαφορετικές αντιδράσεις, σκέψεις, συναισθήματα σε κάθε αναγνώστη. Όπως έχει ειπωθεί, η λογοτεχνία είναι ο κατεξοχήν τομέας της συνδήλωσης.

ΑΝΑΦΟΡΙΚΗ & ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Από το βιβλίο της Ν.Ε. Γλώσσας, τεύχος Α΄

Στην **αναφορική** λειτουργία η πράξη επικοινωνίας αναφέρεται κυρίως στον πραγματικό κόσμο ή στην αντίληψη που έχουμε γι' αυτόν· παράδειγμα:

- Οι κλέφτες του '21 δεν είχαν να αντιμετωπίσουν μόνον τη φωτιά της μάχης, είχαν να αντιμετωπίσουν κι άλλους εχθρούς: την πείνα, τη δίψα, το βαρύ χειμώνα στα βουνά. Στο παράδειγμα αυτό κατά την επικοινωνιακή πράξη **ο δέκτης του μηνύματος** δέχεται κάποια πληροφορία σχετική με τη ζωή και τους αγώνες των κλεφτών. Η γλώσσα παρουσιάζει μια πραγματικότητα και την αντίληψη που έχει γι' αυτήν **ο πομπός**.

Ο άλλος αφορά τις συγκινήσεις μας. Στην **ποιητική λειτουργία** η πράξη επικοινωνίας αναφέρεται κυρίως στον εαυτό της, στο ίδιο το μήνυμα, και μάλιστα στη μορφή του. Παράδειγμα: οι κλέφτες του '21

- Χιόνι έτρωγαν, χιόνι έπιναν και στη φωτιά βαστούσαν.

Στο δεύτερο παράδειγμα την προσοχή του δέκτη δεν την ελκύει τόσο η πληροφορία που φέρνει το μήνυμα, όσο **το ίδιο το μήνυμα για τη μορφή** που παίρνει: ήχοι λέξεων, μεταφορική τους χρήση, επαναλήψεις, συνηχήσεις, μέτρο, ρυθμός κτλ. Διαπιστώνουμε δηλαδή ότι το ίδιο το μήνυμα δεν αλλάζει· το παράδειγμα είναι το ίδιο· έχουμε δύο διαφορετικές όψεις του ίδιου νομίσματος: την πρώτη φορά παρέχει στο δέκτη πληροφόρηση κυρίως, ενώ τη δεύτερη του προσφέρει την ίδια του τη μορφή για αισθητική απόλαυση. Η γλώσσα λειτούργησε με δύο τρόπους: τη μια φορά με το λογικό τρόπο και την άλλη με το συγκινησιακό.

ΥΦΟΣ

Από το Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων

Στόχος των υφολογικών μελετών είναι να εξηγήσουν την —περίπλοκη και μάλλον σκοτεινή— σχέση μεταξύ γλώσσας και καλλιτεχνικής ή αισθητικής λειτουργίας. Από την άποψη αυτή, η λογοτεχνία μπορεί να ιδωθεί ως μια ειδική γλωσσική χρήση, κατά την οποία οι δυνατότητες ή τα μέσα μιας γλώσσας αξιοποιούνται σε όλα τα επίπεδα, με τρόπο ιδιαίτερα δημιουργικό.

Πρώτο καθήκον, λοιπόν, της υφολογίας είναι να περιγράψει φαινόμενα όπως η υφολογική δυσαρμονία, η ηθελημένη αμφισημία, η μεταφορά, η επανάληψη, η παρήχηση, το μέτρο, ο ρυθμός κτλ· με λίγα λόγια, να μελετήσει τη συμπεριφορά των λέξεων μέσα στο λογοτεχνικό έργο. Προκειμένου να το επιτύχει αυτό, χρησιμοποιεί τις έννοιες και τις μεθόδους της γλωσσολογίας, που της εξασφαλίζουν σε μεγάλο βαθμό αντικειμενικότητα και επιστημονικά ελέγχιμα συμπεράσματα.

Από εκεί και πέρα, τίθεται βέβαια και το ζήτημα της ερμηνείας: η υφολογία, δηλαδή, είναι αναγκασμένη να εξηγήσει με ποιο τρόπο οι υφολογικές μορφές που περιγράφει, μετατρέπουν ένα καθαρά γλωσσικό φαινόμενο σε αισθητικό, ποια είναι η αισθητική τους λειτουργία και σημασία.

Χαρακτηρισμοί ύφους

Χαμηλόφωνο, λιτό, φυσικό ανεπιτήδευτο, προφορικό, εμπνευσμένο, υψηλό, επιτηδευμένο, φροντισμένο, επίσημο, βαρυφορτωμένο, εξεζητημένο, περίπλοκο, πομπώδες, στομφώδες, εξομολογητικό, προσωπικό, παραστατικό, γλαφυρό, ζωντανό, ρωμαλέο, ποιητικό, λυρικό, επικό, λογοτεχνικό, ειρωνικό, επιθετικό, σαρκαστικό, καυστικό, δηκτικό, χιουμοριστικό, παιγνιώδες, εναργές, δυσπρόσιτο, πυκνό, χαλαρό, επίσημο, σοβαρό, σύνθετο, μεστό, στοχαστικό, φιλοσοφικό, επιστημονικό, με ειδικό λεξιλόγιο, λαϊκό, λόγιο, λαϊκότροπο, διδακτικό, προτρεπτικό, εμφαντικό, κ.ά.

(Δες σελ. 74, *Γλωσσικές Ασκήσεις*)

Όπως είναι ευνόητο, πολλές φορές οι χαρακτηρισμοί του ύφους ενός κειμένου ταυτίζονται με τους χαρακτηρισμούς, της γλώσσας με την οποία εκφέρεται και μέσα από την οποία αναδύεται.